

4 Práva autora

Na rozdíl od předchozí právní úpravy autorského zákona č. 35/1965 Sb., jsou práva autora dělena na tzv. osobnostní a majetková.¹¹

4.1 Osobnostní práva

O osobnostních právech lze říci, že se vážou přímo k osobnosti autora (nejedná se však o totéž jako v případě práv na ochranu osobnosti, která upravuje občanský zákoník).

Osobnostní práva ve smyslu autorského zákona jsou nepřevoditelná – autor svá práva nemůže prodat ani darovat, osobnostní práva autora nejsou předmětem dědictví. Pokud by byl převod takového práva proveden, byl by neplatný.

Osobnostní práva lze dělit na několik kategorií:

Autor má právo rozhodnout o zveřejnění svého díla. Dále má právo osobovat si autorství, včetně práva rozhodnout, zda a jakým způsobem má být jeho autorství uvedeno při zveřejnění jeho díla. Má až na výjimky právo na nedotknutelnost svého díla, zejména právo udělit svolení k jakékoli změně nebo k jinému zásahu do svého díla. Autor má i právo na přístup k dílu. Jiná osoba nesmí dílo užívat způsobem snižujícím hodnotu díla. Autor má právo na dohled nad plněním této povinnosti jinou osobou (*autorský dohled*), nevyplyvá-li něco jiného z povahy díla nebo jeho užití, nebo by nebylo spravedlivé po uživateli požadovat umožnění tohoto autorského dohledu.

Osobnostních práv se autor nemůže vzdát, tato práva jsou, jak již bylo uvedeno výše, nepřevoditelná a smrtí autora zanikají.

Po smrti autora si nikdo nesmí osobovat jeho autorství k dílu. Dílo smí být užito jen způsobem nesnižujícím jeho hodnotu, a pokud je dílo kdykoliv užito, musí být uveden autor díla, nejde-li o dílo anonymní. Ochrany proti porušení osobnostních práv autora se může domáhat kterákoli z osob autorovi blízkých.

Ochrany proti porušení osobnostních práv autora se mohou osoby autorovi blízké domáhat dokonce i poté, kdy uplynula doba trvání majetkových autorských práv a dílo se stalo tzv. volným (tématu doby trvání majetkových práv se budeme věnovat dále v textu).¹²

¹¹ § 10 autorského zákona č. 121/2000 Sb.

¹² Srov. §11, § 12 autorského zákona č. 121/2000 Sb.

Odlíšná právní úprava byla obsažena v § 12 autorského zákona č. 35/1965 Sb.

4.2 Majetková práva

Majetková práva jsou, stejně jako je tomu u práv osobnostních, nepřevoditelná a autor se jich nemůže vzdát. Majetková autorská práva však jsou, na rozdíl od práv osobnostních, předmětem dědictví.

Základním majetkovým právem autora je právo dílo užít, vcelku i po částech, v původní nebo zpracované podobě.

Obsah práva dílo užít tvoří zejména následující druhy užití:

- rozmnožování díla,
- rozšiřování originálu nebo rozmnoženiny díla,
- pronájem,
- půjčování,
- vystavování originálu nebo rozmnoženiny díla,
- sdělování díla veřejnosti. Mezi způsoby užití díla sdělováním veřejnosti patří zejména: provozování díla živě (tj. divadelní provozování) nebo ze záznamu a přenos provozování díla; vysílání díla rozhlasem nebo televizí; přenos rozhlasového nebo televizního vysílání díla; provozování rozhlasového nebo televizního vysílání díla a další způsoby užití díla v nemotné podobě, především prostřednictvím počítačových sítí.

Autor má dále právo:

- udělit oprávnění k užití díla,
- zařadit či svolit k zařazení díla do souboru,
- na zpřístupnění díla vlastníkem věci – hmotného substrátu:

Autor díla a následný vlastník obrazu nebo sochy budou dvě rozdílné osoby. Pokud nastane situace, kdy bude třeba udělit svolení k užití díla, je vlastník hmotného výsledku činnosti povinen autorovi zpřístupnit takové dílo (zpřístupnění díla však nelze požadovat v rozporu se zájmy vlastníka; vlastník není povinen věc vydat, ale je povinen na náklady autora zhotovit fotografii nebo jinou rozmnoženinu).

- právo na odměnu při opětném prodeji originálu díla uměleckého,
- právo na odměnu v souvislosti s rozmnožováním díla pro osobní potřebu.

4.2.1 Doba trvání autorských majetkových práv

Majetková práva trvají až na výjimky po dobu autorova života a 70 let po jeho smrti.¹³

Tato doba trvání majetkových práv autora je charakteristická nejen pro naši právní úpravu, ale též pro většinu evropských států. Je-li dílo vytvořeno jako dílo spoluautorů, počítá se doba trvání majetkových práv 70 let od smrti spoluautora, který ostatní přežil. U tzv. díla spojeného, tedy díla hudebního s textem, byla-li obě díla tvořena pro společné užívání, také 70 let po smrti od posledního z přeživších autorů. Majetková práva k dílu anonymnímu a pseudonymnímu (jeho autor není znám, nechce, aby bylo dílo uváděno pod jeho jménem, ani jakýmkoli jiným; nebo jde o dílo, jež je vydáváno pod pseudonymem autora) trvají 70 let od oprávněného zveřejnění díla. Majetková práva k dílu kolektivnímu (zejména publikace vytvořená kolektivem autorů pod vedením jednoho z nich) trvají 70 let od zveřejnění díla. Také u audiovizuálních děl není počítání doby trvání majetkových práv úplně jednoduché.

Doba trvání majetkových práv k dílu audiovizuálnímu se počítá od smrti posledního z přeživších následujících autorů: režisér, autor scénáře, autor dialogů a skladatel hudby zvláště vytvořené pro užití v tomto díle. Je-li pro počítání doby trvání majetkových práv rozhodné zveřejnění díla a dílo se zveřejňuje ve svazcích, dílech, na pokračování nebo v řadách, počítá se doba trvání majetkových práv pro každou takovou část díla samostatně.

Dílo, u kterého uplynula doba trvání majetkových práv, bývá označeno jako tzv. volné dílo. Volné dílo je oprávněn každý bez dalšího volně užít, aniž by potřeboval k takovému užití svolení, nebo měl povinnost hradit odměnu.

I pro volné dílo však platí, že si nikdo nesmí přivlastnit (osobovat) autorství k dílu; dílo smí být užito jen způsobem nesnižujícím jeho hodnotu a při každém užití díla musí být uveden autor díla, nejde-li o dílo anonymní.

¹³ Srov. § 27 autorského zákona č.121/2000 Sb., rozdílná právní úprava obsažena v § 33 autorského zákona č. 35/1965 Sb.

5 Díla se zvláštním právním režimem

Autorský zákon obsahuje zvláštní ustanovení o některých typech děl, jejichž právní režim se v určitých vymezeních práv a povinnostech liší od toho, co bylo výše řečeno o autorských dílech obecně.

Do této kategorie zvláštních děl patří:

- zaměstnanecké dílo,
- kolektivní dílo,
- školní dílo,
- dílo vytvořené na objednávku a soutěžní dílo,
- dílo audiovizuální,
- počítačové programy,
- databáze.

A jako poslední byla k těmto dílům se zvláštním režimem přidána též tzv. díla osiřelá.

V praktickém životě se s touto kategorií děl a jejich užitím setkáváme velmi často, a ne zcela ve všech případech je jejich specifická právní úprava dodržována.

5.1 Zaměstnanecké dílo

Zaměstnaneckým dílem je dílo, které autor vytvořil ke splnění svých povinností vyplývajících z pracovněprávního či služebního vztahu k zaměstnavateli nebo z pracovního vztahu mezi družstvem a jeho členem.¹⁴

Podstata zaměstnaneckého díla spočívá v tom, že zaměstnavatel, pro zajištění pracovní činnosti svého zaměstnance, jejíž součástí je mimo jiné, či výlučně, autorská tvorba, nemalé náklady a investice, je oprávněn k výkonu majetkových práv k dílu.

Ovšem je nutné zdůraznit, že autorova osobnostní práva k zaměstnaneckému dílu zůstávají nedotčena (nedohodnou-li se smluvní strany pro vymezené případy jinak).

Nedohodnou-li se zaměstnanec a zaměstnavatel v konkrétním případě jinak, je zaměstnavatel oprávněn k tzv. absolutnímu výkonu majetkových práv – tedy rozsah jeho oprávnění se blíží oprávnění, kterým jinak disponuje

¹⁴ § 58 autorského zákona

Srov. I. Telec, P. Tůma: Autorský zákon. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, str. 649.

samotný autor. Mimo jiné je tak zaměstnavatel oprávněn dílo zveřejnit, upravit a zpracovat včetně překladu, spojit s jiným dílem, zařadit do díla souborného a uvádět na veřejnost pod svým jménem, dílo šířit v tištěné či elektronické podobě atd. Právo k výkonu majetkových práv na třetí osobu však zaměstnavatel může převést pouze se svolením autora. (Často bývá právní vztah mezi zaměstnavatelem a jeho zaměstnancem-autorem zaměňován za převod autorského práva. Není tomu tak i nadále, platí, že v rámci naší právní úpravy autorské právo převést nelze, a tedy o převod autorského práva se nejedná ani v případě výkonu majetkových práv zaměstnavatelem.)

Autor zaměstnaneckého díla je jakožto zaměstnanec vázán pracovní smlouvou, na jejímž základě dostává za řádné plnění pracovních povinností plat/mzdu. Navíc však má takovýto autor vůči zaměstnavateli právo na přiměřenou dodatečnou odměnu, jestliže se mzda nebo jiná odměna vyplacená autorovi zaměstnavatelem dostane do zjevného nepoměru k zisku z využití práv k zaměstnaneckému dílu a významu díla pro dosažení tohoto zisku. To ovšem neplatí pro počítačové programy, databáze a kartografická díla.

Nejčastěji, ale nikoliv výlučně, vznikají v rámci plnění pracovních povinností zaměstnance díla:

- slovesná, např. literární, vědecká, odborná,
- výtvarná,
- fotografie, nebo díla vyjádřená prostřednictvím zvuku či spojením zvuku a obrazu,
- počítačové programy.

K vytvoření zaměstnaneckých děl dochází v rámci plnění pracovních povinností zaměstnance, které pro něj vyplývají nejčastěji:

- z pracovněprávního či služebního vztahu k zaměstnavateli, nebo
- z pracovního vztahu mezi družstvem a jeho členem.

Jako na zaměstnanecké dílo se pohlíží také v případech, kdy je dílo vytvořeno jeho autorem v rámci:

- vztahu mezi agenturou a jejím zaměstnancem, nebo
- vztahu mezi obchodní společností a autorem.

5.1.1 Základní charakteristika zaměstnaneckého díla

Pro právní úpravu zaměstnaneckého díla platí, že výrazně omezuje práva autora-zaměstnance a posiluje práva zaměstnavatele, a to zejména z důvodu ochrany a zhodnocení jím vložených investic do vytvoření díla.

Zároveň však, a to je nutné zdůraznit, dává tato právní úprava možnost smluvním stranám upravit podmínky vzniku i samotný výkon majetkových práv k zaměstnaneckému dílu odlišným způsobem, než je uvedeno v § 58 autorského zákona.

Pro názornost dále v textu uvádím pouze několik zásadních znaků zaměstnaneckého díla, přičemž jejich podrobný výčet lze nalézt opět v příslušném ustanovení autorského zákona.

Pokud si autor a zaměstnavatel nesjednají jiné smluvní podmínky, než jsou obsaženy v § 58 autorského zákona, platí zejména, že:

- zaměstnavatel vykonává veškerá majetková práva, tzn., že zaměstnavatel může dílo jakkoli upravovat, zasahovat do něj, měnit, zkrátit apod. a zároveň může dílo vydat, šířit, rozmnožovat, sdílet apod.,
- veškeré výnosy z užití takového díla náleží zaměstnavateli. Autor vytváří dílo v rámci plnění svých pracovních povinností, a tedy odměna za vytvoření díla je mu uhrazena v rámci sjednané mzdy,
- zaměstnavatel vykonává majetková práva po celou dobu jejich trvání (bývá nepřesně označováno také jako doba ochrany díla a trvá po celou dobu autorova života a 70 let po jeho smrti),
- zaměstnavatel je též oprávněn uvádět na veřejnosti dílo pod svým jménem,
- autor sám není oprávněn toto dílo užít.

V praxi se velmi často setkáváme s tím, že obsah pracovních smluv týkající se náplně práce zaměstnance bývá obecný a neurčitý. V této souvislosti potom může docházet ke sporům autora a jeho zaměstnavatele, zda dílo, které vytvořil, naplňuje znaky díla zaměstnaneckého, nebo jej vytvořil mimo plnění svých pracovněprávních povinností.

Proto lze jako prevenci vzniku možných pochybností, zda se v případě díla vytvořeného zaměstnancem (či jiným pracovníkem) jedná o dílo zaměstnanecké, a pokud ano, jaký je přesný rozsah práv a povinností jak zaměstnance, tak zaměstnavatele, jednoznačně doporučit:

- aby pracovní smlouva uzavíraná se zaměstnancem přímo vymezila tvorbu autorských děl jakožto jednu z pracovních povinností zaměstnance a dále,
- aby byl smluvně upraven též rozsah práv a povinností smluvních stran.